

EKSAMENSFORSIDE

Hjemmeeksamen

Emnekode: JUR323-1		Emnenavn: Rettshistorie	
Emneansvarlig: Åsmund Alvik		Campus: Ringerike	Fakultet: Fakultet for økonomi, markedsføring og jus
Utleiv. dato og tidspunkt i WISEflow: 18/11 kl. 10:00		Innlev. dato og tidspunkt i WISEflow: 21/11 kl. 14:00	
Antall oppgaver: 1	Antall vedlegg: 0	Ant. sider inkl. forside og vedlegg: 2	
Hjelpemidler og samarbeid: Tillatte hjelpemidler: Alle hjelpemidler er tillatt.			
		Ja	Nei
Er det individuell eksamen?		☒	☐
Er det tillatt å samarbeide med andre personer?		☐	☒
Beskrivelse av individuell eksamen og samarbeid finner du på min.usn.no/eksamen			
Kriterier for besvarelsen: Besvarelsen skal være på maks 4000 ord, med halvannen linjeavstand og skriftstørrelse 12 i Times New Roman. Forside, oppgavetittel og litteraturliste teller ikke med i dette antallet, men fotnoter/sluttnoter og evt. innholdsfortegnelse skal regnes med i ordtellingen. Kunnskapsbruken skal dokumenteres gjennom fotnotereferanser eller annen gyldig referansestil. Det skal vises til hovedlitteraturen når den er brukt som kilde. ChatGPT eller andre språkmodeller er i denne sammenhengen også kilder det skal refereres til. Udokumentert informasjon gir lite uttelling.			

Eksamen i Rettshistorie høsten 2024

Gjør rede for noen sentrale trekk ved juristprofesjonens historie.
Trekk inn relevante rettskilder og rettstradisjoner i redegjørelsen.
Drøft deretter på hvilken måte disse har påvirket utviklingen av norsk rettsvitenskap.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	2
2. Juristprofesjonens historie	2
2.1. Gresk rett.....	2
2.2. Romerrett	3
2.3. Rettshumanisme	6
2.4. Common law og civil law	7
2.5. Naturrett. Rettigheter	8
3. Juristprofesjonens historie – påvirkningen på norsk rettsvitenskap	9
3.1. Romerrett.....	9
3.2. Menneskerettigheter (naturrett).....	11
3.3. Avsluttende bemerkninger	12

Juristprofesjonen – dens historie og påvirkning på utviklingen av norsk rettsvitenskap

1. Innledning

Juristprofesjonens historie er en fortelling om makt og rettsutvikling gjennom tidene. Det som slett ikke var noen juristprofesjon, men snarere en maktdemonstrasjon, har gradvis gått over til fremveksten av juristprofesjonen slik vi kjenner den. Det vil her gis en redegjørelse for sentrale trekk ved juristprofesjonens historie. Dernest drøftes hvordan juristprofesjonens utvikling har påvirket norsk rettsvitenskap. Som jeg skal vise har antikkens rettstenkning gjennomgående hatt avgjørende betydning. Fremstillingens hovedfokus er romerretten, som med sin systematiske tilnærming til rettssystemet har hatt prinsipiell betydning både for utviklingen av juristprofesjonen og norsk rettsvitenskap.

Fremstillingen vil uunngåelig inneholde anakronismer. «Juristprofesjonen» og «jurist» er begreper preget av innholdsmessig variasjon over tid og fra sted til sted. Det samme gjelder «rettsvitenskap» eller «rett». Med jurist menes i denne sammenheng en som formidler og utvikler rett. Med juristprofesjonen menes den yrkesmessige beskjeftigelsen om formidling og utvikling av rett. Når det sondres mellom jurister og dommere, er dette for å skille ut jurister med en dømmende funksjon. Med rettsvitenskap menes studiet av lov og rett.¹

2. Juristprofesjonens historie

2.1. Gresk rett

I antikkens Hellas var rett tidligere et religiøst forhold. Rett ble utledet av religiøse tekster, og ble diktert av religiøse og aristokratiske samfunnsdeltakere. Videre fantes det ingen enhetlig rett. De greske bystater (poliser) var mange og spredte. Derfor besto gresk rett i såkalte partikulærretter, forankret i den enkelte bystat.² I bystaten Athen ble det etter hvert skapt en ny rettsorden og rettstenkning. Athen er trolig den viktigste bystat i politisk og rettslig sammenheng. Den rett som der ble utviklet, er derfor temaet for fremstillingen av gresk rett.

Athen er anerkjent som verdens første demokrati, forstått som direkte folkestyre.³ Den greske filosofen Aristoteles uttalte seg om det athenske demokratiet. Han kjennetegnet det ved at man styrte og ble styrt etter en turordning.⁴ Dette gjenspeiles i Athens daværende institusjoner. I denne sammenheng står folkedomstolene særlig sentralt. Et utvalg athenske

¹ Gisle (2024)

² Michalsen (2023) s. 86

³ Mæhle (2022)

⁴ Michalsen (2023) s. 89

borgere (6000) var oppført på en navneliste hvorfra de ved loddtrekning ble utvalgt til juryen som skulle avgjøre rettslige spørsmål. Normalt besto juryene av mellom 201 og 1501 dommere. Rettssaker pågikk daglig. Disse ble som hovedregel avgjort av juryene – muntlig. For jurymedlemmer var det intet kriterium om kjennskap til rettsregler. De måtte imidlertid være fylte 30 år, og sverge å dømme etter lovene.⁵ Jurymedlemmene var på denne måten en type lekdommere (meddommere)⁶.

I rettssakene som ble ført for folkedomstolen måtte partene holde innleggene selv. De hadde ingen rettslig representasjon. Det fantes ingen profesjonell jurist eller fagdommer som kunne rådggi. Derimot fantes det profesjonelle taleskrivere, som enkelte parter benyttet.⁷ Gresk rett hadde altså overhodet ingen juristprofesjon. Og ettersom folkestyret sto sterkt, var det antakelig en motvillighet til profesjonalisering av retten. Folkedomstolene demonstrerer dette.

2.2. Romerrett

Romerrett er rettssystemet som utviklet seg i Romerriket fra omkring 500-tallet f.Kr. til 500-tallet f.Kr. Romerriket varte i over tusen år, og dets styreform varierte med årene: Kongetiden (tiden frem til 509 f.Kr.), republikken (509-30 f.Kr.) og keisertiden (30 f.Kr. til 395 e.Kr.).⁸ Gjennom årenes løp fantes det et omfattende og mangfoldig rettskildemateriale. Dette skyldes antakelig omfattende kulturelle og politiske endringer. Det kan derfor vises til en enhetlig romerrett.⁹ Det finnes likevel enkelte allmenne trekk og dokumentasjon av de bestående rettsordener. Gaius' *Institutiones* står i denne sammenheng særlig sentralt.

Gjennom republikk-tiden ble retten i økende grad profesjonalisert. Romerretten var pluralistisk; det var flere legitime rettsskaper i samfunnet. Det var ikke bare lovgivningsforsamlingene som skapte rett, men også romerske magistrater og jurister. Juristprofesjonen fikk dermed en mer fremtredende rolle i samfunnet generelt og rettsvitenskapen spesielt. De romerske jurister var fremfor alt aristokrater som hørte til den politiske og sosiale eliten. Likevel produserte de og utga juridisk litteratur offentlig.¹⁰ Forholdene lå dermed mer til rette for rettslig kommunikasjon og debatt enn i Athen.

Magistratene – embetsmennene – representerte den utøvende makt i forfatningen. De ble valgt av folkeforsamlingene, og utledet dermed sin suverenitet derfra. De nest mektigste

⁵ Mæhle (2022)

⁶ Gisle (2024)

⁷ Michalsen (2023) s. 91

⁸ Iddeng (2024)

⁹ Michalsen (2023) s. 98

¹⁰ Michalsen (2023) s. 103 og 104

magistratene var pretorene.¹¹ Pretors primære ansvarsområde var rettssystemet. Et viktig skille her går mellom bypretorer og fremmedpretorer. Mens bypretorene hadde ansvaret for rett mellom romerske borgere (*ius civile*), hadde fremmedpretorene ansvaret for rettsspørsmål tilknyttet utlendinger. Men selv om pretorene hadde ansvaret for retten, var de ikke nødvendigvis juridisk kompetente; det avgjørende var å bli utvalgt av folkeforsamlingen. Men de som eventuelt ikke var faglærte, var uansett omringet av kompetente jurister.¹²

Pretor kan ha vært den fremste rettsskaperen i romerrettens privatrett. Pretors rettsskapende funksjon ble fremfor alt synliggjort ved edikter. Disse var offentlige kunngjøringer fra nyvalgte pretorer om hvilke regler de ville forholde seg til i embetstiden.¹³ Videre hadde pretor i oppgave å styre de sivile domstolene, som på den tiden også omfattet enkelte straffesaker.¹⁴ Domstolene var rene jurydomstoler, og er derfor sammenlignbare med folkedomstolene i gresk rett. Her ble de imidlertid ledet av en magistrat, i første rekke pretor.¹⁵

Prosessformen var i utgangspunktet legisaksjonsprosessen. Borgere hadde bare adgang til å reise sak for domstolen når det forelå en *legis actio* – legisaksjon – som passet på saksforholdet.¹⁶ Hvorvidt dette var tilfellet, berodde på om den aktuelle legisaksjonen hadde hjemmel i Tolvtavleloven (450 fvt.) eller i senere lover. For det tilfellet at en sak hadde rettslig grunnlag, måtte partene holde seg nøye til aksjonsformularets ordlyd. Gikk de utenfor ordlyden, var saken tapt.¹⁷

Pretor innførte etter hvert en todeling av legisaksjonsprosessen. Første del innebar at partene forhandlet seg imellom foran magistraten, som stort sett var pretor. Slik ble sakens rettslige side avgjort (*in iure*).¹⁸ Mer presist bestemte pretor hvilket rettslig grunnlag – hvilken legisaksjon – som eventuelt kunne påberopes. Fant det ingen passende legisaksjon, kunne krav ikke fremmes.¹⁹ Slik sett var prosessformen svært formbundet. Andre del besto i at partene forhandlet foran dommerne (*iudex*). Disse avgjorde saken på grunnlag av den påberopte legisaksjon og fremlagte beviser.²⁰

¹¹ Steen (2021); Michalsen (2023) s. 114-115

¹² Michalsen (2023) s. 115

¹³ NAOB (u.d.)a

¹⁴ Michalsen (2023) s. 115

¹⁵ Michalsen (2023) s. 116

¹⁶ Gisle (2021)

¹⁷ Michalsen (2023) s. 117

¹⁸ Michalsen (2023) s. 117

¹⁹ Gisle (2021)

²⁰ Michalsen (2023) s. 117

Legisaksjonsprosessen ble etter hvert avløst av den såkalte formularprosessen. I stedet for formalistiske forhandlinger foran pretor, gikk man nå over i en mer formfri debatt foran ham. Det var likevel visse formaliteter ved prosessen. Pretor måtte høre på begge parter, slik at kontradiksjonsprinsippet ble ivaretatt. Samtidig rådet det muntlighet, og partene kunne få bistand fra jurister. Videre sto Pretors lojalitet til lovens ordlyd svakere. Pretor skapte egne aksjoner uavhengig av foreliggende rettskilder. Det var disse pretoraksjonene som utgjorde det rettslige grunnlaget i saker for domstolene. Saker som tidligere ville blitt avvist, kunne nå endelig tas opp til behandling. Borgerne fikk slik sett en rett til domstolsbehandling.²¹ Utviklingen illustrerer spenningen mellom tradisjonalisme og innovasjon, som var et særtrekk ved romerretten.²²

Fremmedpretoren hadde en særlig rolle i rettsutviklingen ved innføringen av rettsteknikken *actio in factum*. Denne innebar at borgere og ikke-borgere kunne få rettsbeskyttelse på grunnlag av bestemte faktum, for eksempel svik i kontraktsforhold. Dette kan anses som den spede begynnelse av læren om god tro (*bona fides*). Pretoren utformet så formularet til domstolen på en slik måte at saksbedømmelsen skulle skje ut fra partenes gode tro.²³ Også her synliggjøres en oppmykning av de formalistiske og tradisjonsbundne rettslige prosesser.

Gjennom keisertiden ble romerretten kodifisert. Den mest omfattende kodifikasjonen var *Corpus iuris civilis*, som ble utgitt i årene 529-534 evt. av keiser Justinian.²⁴ Den kalles gjerne også for Justinians lovbok. Kodifikasjonen var delt i fire: *Codex*, *Digestene*, *Institutiones* og *Novella*. Av disse peker *Digestene* seg ut som særlig relevant for juristprofesjonen. Dette har sammenheng med senere romerrettsstudier.

I middelalderen foregikk en fornyet bruk av romerrett. Dette kom av den bysantiske keisermaktens romerrettslige innflytelse på viktige områder i Italia, og gjenoppdagelsen av Justinians lovbok.²⁵ Med opprettelsen av universitetet i Bologna på 1000-tallet vokste det frem et omfattende rettsvitenskapelig miljø.²⁶ Studenter av romerretten ga betydelige tolkningsbidrag som har vært til inspirasjon for senere rettsvitenskap.

De første romerrettsjuristene ble kalt glossatorer. Arbeidet deres tok form av glosser, altså forklaringer og fortolkninger av Justinians lov. Glossatorene skrev juridiske betenkninger,

²¹ Michalsen (2023) s. 117-118

²² Michalsen (2023) s. 103

²³ Michalsen (2023) s. 118

²⁴ Sandvik (2018)

²⁵ Michalsen (2023) s. 225

²⁶ Michalsen (2023) s. 227

ledet politiske og rettslige forhandlinger, og kunne ha posisjoner av rettsskapende karakter.²⁷ Slik har de vært med på å skape en kultur for debatt om juridiske spørsmål. Glossatoren Accursius forfattet *Glossa ordinaria*, det mest omfattende tolkningsbidraget til Justinians lov. Han bidro med dette til å operasjonalisere retten på et samfunnsnivå.

Glossatorene var uenige seg imellom om tolkningsprinsipper. På den ene siden hadde man en lovgiverlojal og ordlydbasert holdning. På den andre siden hadde man en friere holdning der øvrige rettskilder kunne tillegges vekt, blant annet som retningslinje for ordlydsfortolkningen.²⁸ Herunder ble det pekt på rimelighetsbetraktninger. Disse motstridende holdninger hørte til henholdsvis Bulgarus og Martinus, for å nevne noen eksempler. Man kan nok uansett si at rettskildetilfanget var begrenset.

Glossatorene ble etterfulgt av kommentatorene. Kommentatorene tok romerretten i bruk slik den var blitt tolket av glossatoren. Men ved løsningen av rettsspørsmål vektla de også øvrige rettskilder slik som kanonisk rett, byrett og sedvane.²⁹ Ordlyd og fornuftsgrunner (*ratio*) var likevel mest tungtveiende. På denne måten kunne tolkningen innebære en slags overprøving av om lovbestemmelser hadde fornuftige grunner for seg.³⁰ Kommentatorenes bruk av supplerende rettskilder gjenspeiler formingen av en mer moderne rettskildelære.

Oppsummeringsvis kan man si at romerretten ga juristen en mer avgjørende og styrket rolle i samfunnsøymed. Juristen har fått en mer fremtredende rolle i forhold til andre når det gjelder lovgivning og rettsavklaring. Samtidig har retten blitt mer tilgjengelig for borgerne, som sikrer forutberegnelighet. Prosessrettslige endringer har dessuten bidratt til økt rettssikkerhet, både for romerske og ikke-romerske borgere.

2.3. Rettshumanisme

I senmiddelalderen og renessansen oppsto og utbredte det seg en ny kulturell og politisk bevegelse kalt humanismen. Rettshumanistene søkte å gjenopplive antikkens klassiske rettstenkning. For dette formål så de hen til blant annet romersk rett. Men de tolket romerretten på en slik måte at man tilpasset tolkningen til antikkens tidsalder.³¹ De tok derfor ikke utgangspunkt i glossatorene og kommentatorenes tolkninger av Justinians lov, men tolket

²⁷ Michalsen (2023) s. 231

²⁸ Michalsen (2023) s. 231

²⁹ Gisle (2020)

³⁰ Michalsen (2023) s. 233

³¹ Michalsen (2023) s. 238

Justinians lov selv. Tolkningen deres var historisk basert. Rettshumanistene fremhevet at rettsregler må vurderes og tolkes under en historisk synsvinkel.³²

Den franske juristen Jean Bodin talte rettshumanistens sak i Frankrike. Ifølge ham måtte det utvikles en universell rett, med utgangspunkt i historie og kultur. For bare slik, mente han, kunne en få sikker kunnskap om rett.³³ Gjennomgangen av romersk rett viser likevel at romerretten er av en viss universell karakter; den er blitt videreført gjennom mange år og danner utgangspunktet for rett på tvers av landegrenser. Man kan på mange måter si at romerretten *ble* den europeiske rettsvitenskapen.³⁴

2.4. Common law og civil law

Romerretten hadde betydelig innflytelse på europeiske rettssystemer. Civil law (kontinental rett) ble nemlig det dominerende grunnlaget for mange av disse rettssystemene. I den kontinentale rettstradisjon er den sentrale rettskilde en kodifisering av gjeldende rettsregler, i likhet med for eksempel Justinians lov. Det kan her vises til blant andre Code Civil (1804) og BGB (1900).

England står imidlertid i en særstilling. I England er common law grunnlaget for rettssystemet. I common law-tradisjonen er den sentrale rettskilde ikke lovgivning, men rettspraksis som uttrykker befestet sedvanerett (case law).³⁵ Den engelske common law-tradisjon har sin bakgrunn i flere forhold. Blant annet hadde kongemakten en særlig rolle i rettsutviklingen med sine kongelige domstoler og adgangen til å utstede «writs» (skriftlige ordre). Videre var de engelske juristene mindre rettslærd enn andre steder. Deres kjennskap til romerrett var dermed beskjedent.³⁶ Dessuten må England på grunn av sin geografiske beliggenhet antas for ikke å ha blitt påvirket av romerrettsstudier. England ble likevel påvirket av kanonisk rett, som bygde på romerretten. Deler av romerretten antas derfor å være integrert i engelsk common law.

En naturlig følge av de ulike rettstradisjoner er ulikheter i juristens rettsskapende rolle. Der den kontinentale rettstradisjon nødvendiggjør juristers virke i lovgivningsspørsmål og

³² Rodgers (1984)

³³ Michalsen (2023) s. 276

³⁴ Michalsen (2023) s. 239

³⁵ Store norske leksikon (2023) a

³⁶ Michalsen (2023) s. 261

litterære bidrag, opphøyer common law-tradisjonen dommeren til foretrengsel for juristen. Det er altså en grunnleggende forskjell mellom juristprofesjonens stilling i de to rettstradisjoner.³⁷

2.5. *Naturrett. Rettigheter*

Fremveksten av rettigheter har hatt betydning for juristprofesjonen. Med rettigheter menes gjerne noe man har krav på.³⁸ Det vil ikke gjøres rede for rettighetsbegrepets opprinnelse. For å belyse hvordan rettigheter har hatt betydning for juristprofesjonen, vil først bakgrunnen for den bakenforliggende rettighetstenkning – naturrett – redegjøres for. Redegjørelsen begrenses til det nødvendige. Deretter omtales betydningen av rettigheter for juristprofesjonen.

Naturrett betegnes ofte som rettsgrunnsetninger med forankring i naturen selv.³⁹ Herunder anføres gjerne at mennesket fra naturens side har visse iboende og ukrenkelige rettigheter. Naturrettslig tankegang skriver seg fra antikkens Hellas. Aristoteles regnes som naturrettens far. I *Retorikk* fremholdt han tanken om en allmenngyldig lov som var naturgitt.⁴⁰ Aristoteles' tanker er senere blitt videreført og videreutviklet. De kan på mange måter anses for å ha gjennomsyret rettshistorien og rettstenkning. Blant annet skrev Cicero at rett er «a force of nature, the mind and reason of the prudent man, the standard of the just and of injustice».⁴¹ Andre senere naturrettstenkere er for eksempel Thomas Aquinas, som argumenterte for en religiøs naturrett,⁴² men også Hugo Grotius, som hevdet at det gjaldt en evig og ukrenkelig lov uavhengig av religion.⁴³

1600-tallet markerte opptakten til den rasjonalistiske naturrett, der spørsmål om samfunnskontrakten sto sentralt. Med samfunnskontrakten menes her en hypotetisk avtale mellom borgerne og suverenen. Bakgrunnen er et tankeeksperiment om en naturtilstand uten rettslig regulering, hvorved individene presumeres å komme frem til en slik avtale.⁴⁴ John Locke var en sentral skikkelse i debatten, og brukes her som eksempel. Han tok til orde for at de naturlige rettigheter som retten til frihet, liv og eiendom bare kunne sikres ved inngåelse av samfunnskontrakten. For på den måten, mente han, ville rettsstaten håndheve borgernes rettigheter.⁴⁵ Thomas Hobbes representerer en motpol til dette.

³⁷ Se definisjonen i punkt 1. Både dommeren og juristen er omfattet.

³⁸ Boe (2023)

³⁹ NAOB (u.d.)b

⁴⁰ Michalsen (2023) s. 97

⁴¹ West (1981) s. 76

⁴² Michalsen (2023) s. 292

⁴³ Onuma (u.d.)

⁴⁴ Store norske leksikon (2023) b

⁴⁵ Britannica (u.d.)

Naturrettstenkning har hatt direkte påvirkning på både den amerikanske og den franske revolusjon i henholdsvis 1775-1783 og 1789-1799. Dette synliggjøres ved at Den amerikanske uavhengighetserklæringen og Erklæringen om menneskets og borgernes rettigheter fastslår visse iboende og ukrenkelige menneskerettigheter. De er på flere måter likelydende. Men førstnevnte fremheves som særlig inspirert av Lockes tanker. Dette følger av en innbyrdes tekstlighet: «blant [rettighetene] er retten til livet [og] til friheten [...]. Vi mener at politisk styre er innstiftet blant menneskene for å sikre disse rettigheter».⁴⁶

Den rettsliggjøringen av samfunnet som etableringen av menneskerettigheter representerer, medfører nødvendigvis et bredere rettighetsvern. Det er rettsstatens rolle å sikre dette. Juristen blir dermed en beskytter av borgerne og deres naturretslige rettigheter. Se mer om dette i punkt 3.

3. Juristprofesjonens historie – påvirkningen på norsk rettsvitenskap

Juristprofesjonen har en rik og omfattende historie. I det følgende vil det drøftes hvilken påvirkning juristprofesjonens historie har hatt på norsk rettsvitenskap. Det vises i den forbindelse til enkelte særtrekk ved utviklingen av juristprofesjonen som nevnt ovenfor i punkt 2. I punkt 3.1. omtales romerretten, herunder romerrettsstudier. Av hensyn til en helhetlig fremstilling forklares først hvordan romerretten kom til Norge. Videre belyses menneskerettighetene i punkt 3.2. Til slutt gis en avsluttende bemerkning i punkt 3.3.

3.1. Romerrett

Romerrett utpeker seg som en av de mest innflytelsesrike påvirkninger på norsk rettsvitenskap. Romerretten ble introdusert til Norge av kirken, som hadde betydelig makt og innflytelse i middelalderen.⁴⁷ Kanonisk rett, den katolske kirkerett,⁴⁸ videreførte en rekke romerrettslige prinsipper, riktignok med tilpasninger til materielle (åndelige) rettsspørsmål. Parallelt med romerrettsstudiet i Bologna styrket kirken sin rettslige stilling, og det fantes en egen profesjon kalt kanonistene.

Denne romerrettslige påvirkningen fra kanonisk rett kan med rette antas å ha foranlediget vedtakelsen av de norske landskapslovene, som senere ble avløst av Magnus Lagabøtes landslov i 1274.⁴⁹ Landsloven tjente som en slags kodifisering av retten, som gjaldt for hele

⁴⁶ Pharo (2024)

⁴⁷ Michalsen s. 214-216

⁴⁸ Stensvold (2018)

⁴⁹ Gisle (2022)

landets befolkning. Den bærer preg av kanonisk rett. Landsloven kan nok betraktes som begynnelsen av en enhetlig norsk rettsorden, selv om det i ettertid foregikk en maktkamp om reguleringen av verdslig og geistlig rett. Lovgivningstradisjonen som Landslova representerer har røtter tilbake til de romerrettslige kodifikasjoner, fremfor alt Justinians lov.

Landslova og senere lovgivning viser at Norges rettssystem bygger på den kontinentale rettstradisjon, som ble utpenslet av de romerske jurister. Den sentrale rettskilde er kodifikasjoner. Den alminnelige jurist har dermed en styrket posisjon i forhold til dommeren. Rettspraksis er likevel viktig.

Det finnes i dag flere rettsskapende aktører, slik som i den pluralistiske romerrett. Dette synliggjøres fremfor alt ved samspillet mellom Stortinget, regjeringen og domstolene. Det kan her trekkes forbindelseslinjer til maktfordelingen i den romerske republikk. Et hovedskille er at pretor, som datidens jurist, hadde en mye mer fremtredende maktposisjon enn nåtidens alminnelige jurist. Kanskje representerte pretor en slags nåtidens høyesterettsdommer, om enn mektigere. Eller kanskje det er mer nærliggende å sammenligne pretor med Stortinget (som motsetningsvis ikke er del av den utøvende makt).

Videre synes det klart at juristprofesjonens historie har påvirket norsk prosessuell rett. For utviklingen av prosessuell rett er pretor en sentral skikkelse. Overgangen fra legisaksjonsprosessen til formularprosessen og de prinsipper som rådet i prosessformene, har satt sitt preg på moderne sivil- og straffeprosess. Hovedprinsippene i norsk sivilprosess er blant annet kontradiksjonsprinsippet, prinsippet om muntlig saksbehandling, forhandlingsprinsippet og lekfolks deltakelse.⁵⁰ Tilsvarende prinsipper kan gjenfinnes i straffeprosessen.⁵¹ Dette er en klar parallell til og videreføring av de romerrettslige prinsipper som ble nevnt i punkt 2.2.

Også den norske materielle rett har trolig latt seg påvirke av romerretten. Det vises her til fremmedpretors innføring av *actio in factum*, hvorved domstolene kunne bli bundet til å avgjøre spørsmål på grunnlag av rimelighetsbetraktninger. Denne rettstenkningen kan sies å gjenspeile deler av datidens kontraktsrett som uttrykt av Gaius, herunder forutsetningen om god tro i de såkalte konsensualkontrakter.⁵² I norsk rett har domstolene revidert privatrettslige avtaler i lys av rimelighetsbetraktninger.⁵³ Og det finnes regler som verner om den godtroende

⁵⁰ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 34

⁵¹ Haugen (2024) s. 177 og 751

⁵² Michalsen (2023) s. 156

⁵³ Rt. 1991 s. 220

parts interesser, for eksempel prinsippet om berettigede forventninger⁵⁴ og ekstinksjon av rettigheter i løsøre og pengekrav.⁵⁵ Det er ikke utenkelig at disse reglene springer ut av fremmedpretors betraktninger, som antydte tidligere. Pretors utvikling har dermed spilt en betydelig rolle for norsk rettsutvikling, både med hensyn til prosessuell og materiell rett.

Det kan videre hevdes at kommentatorenes og rettshumanistenes tilnærminger til tolkningsmetode har påvirket norsk rettsvitenskap. Det ble av disse fremhevet at rettskilder utenfor loven selv, burde vektlegges. Denne oppfatningen er opprettholdt i norsk rett. For eksempel er reelle hensyn – argumenter knyttet til de realiteter som rettsreglene regulerer – en av de primære rettskilder i norsk rett.⁵⁶ Rettskilden kalles gjerne også rimelighetsbetraktninger, da slike argumenter først og fremst benyttes for å begrunne et resultats eventuelle (u)rimelighet.⁵⁷ Reelle hensyn reflekterer kommentatorenes *actio*. Og dessuten vektlegger man sedvanerett, slik kommentatorene gjorde.⁵⁸ Et annet eksempel er lovforarbeider, som utgjør en av de mest autoritative rettskilder i moderne norsk rettskildelære.⁵⁹ Vektlegging av forholdene rundt lovforberedelsen har en klar likhet med rettshumanistenes historiebaserte tolkning. Med dette fremstår moderne norsk rettskildelære tungt inspirert av romerrettsstudier.

3.2. Menneskerettigheter (naturrett)

Fremveksten av menneskerettigheter har manifestert seg i norsk rett og vært retningsgivende for juristprofesjonen. Den rasjonalistiske naturrett og opplysningstidens ideer satte søkelyset på enkeltmennesket og dets rettigheter, og fremhevet samtidig viktigheten av rettsstatens beskyttelse av disse. Denne rettstenkningen preget forfatningsutviklingen globalt og nasjonalt. I tillegg til prinsipper om folkesuverenitet og maktfordeling,⁶⁰ ble individuelle rettigheter stadfestet. Den norske Grunnloven eksemplifiserer dette. I det opprinnelige dokument fra 1814 er blant annet stemmerett og eiendomsrett beskyttet, om enn i begrenset utstrekning.⁶¹

Fremveksten av menneskerettighetserklæringer og -konvensjoner på 1900-tallet medførte en styrking av rettighetsvernet internasjonalt. De Forente Nasjoner har hatt en stor symbolsk

⁵⁴ Som kommer til uttrykk i bl.a. Rt. 2011 s. 410

⁵⁵ Se til eksempelvis godtroervervloven § 1 og gjeldsbrevlova § 14

⁵⁶ Skoghøy (2023) s. 49

⁵⁷ Skoghøy (2023) s. 50

⁵⁸ Skoghøy (2023) s. 48

⁵⁹ Skoghøy (2023) s. 45

⁶⁰ Thorsen (2023) og Thorsen (2024)

⁶¹ Grunnloven (17.05.1814) henholdsvis §§ 50 og 105

rolle i dette arbeidet ved utstedelsen av Menneskerettighetserklæringen av 1948.⁶² Dette ledet til etableringen av blant annet Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK),⁶³ som Norge er tilsluttet og har inkorporert i norsk rett.⁶⁴ Med EMK og andre konvensjoner som forbilde ble Grunnloven revidert ved inntakelsen av et eget menneskerettighetskapittel.⁶⁵ Det er følgelig ingen tvil om at ideen om naturlige rettigheter har formet juristprofesjonen til å bli en forkjemper for individenes rettigheter. Med et utpreget rettighetsvern er det et økende behov for rettssikkerhet. Som «maktens tjenere»⁶⁶ er det juristenes oppgave å sørge for at denne ivaretas.

3.3. Avsluttende bemerkninger

Drøftelsen ovenfor viser at juristprofesjonens historie henger uløselig sammen med utviklingen av norsk rettsvitenskap. Særlig er det fremveksten og utviklingen av juristprofesjonen i romerretten som har vært avgjørende. Alt fra den materielle og prosessuelle rett til rettskildelæren, skriver seg derfra. Hadde det ikke vært for gjenopptakelsen av romerrettsstudier og den vedvarende bearbeidelsen av romerrettens kilder, ville nok rettsvitenskapen tatt en helt annen form. Romerrettens påvirkning på norsk rettsvitenskap kan derfor vanskelig overdrives.

⁶² Strand (2023)

⁶³ Strand (2024)

⁶⁴ Menneskerettsloven § 2

⁶⁵ Grunnloven kapittel E. Se også Rt. 2015 s. 93 (avsnitt 57)

⁶⁶ Eng (2007) s. 1

Litteraturliste

Michalsen, Dag. Rett – en internasjonal historie. 2. utg., Oslo: Pax Forlag, 2023.

Gisle, Jon. «Rettsvitenskap» 2024. <https://snl.no/rettsvitenskap>. Hentet 18.11.2024.

Mæhle, Ingvar Brandvik; Erik Østby; Tone Steen. «Det athenske demokrati». 2022. https://snl.no/Det_athenske_demokrati. Hentet 18.11.2024.

Gisle, Jon; John Christian Elden. «Meddommer». 2024. <https://snl.no/meddommer>. Hentet 18.11.2024.

Iddeng, Jon Wikene; Tone Steen; Knut Are Tvedt. «Romerriket». 2024. <https://snl.no/Romerriket>. Hentet 18.11.2024.

Steen, Tone; Jon Gisle. «Pretor». 2021. <https://snl.no/pretor>. Hentet 18.11.2024.

Det Norske Akademis Ordbok. «Edikt». U.d. <https://naob.no/ordbok/edikt>. Hentet 18.11.2024.

Gisle, Jon. «Legisaksjonsprosessen». 2021. <https://snl.no/legisaksjonsprosessen>. Hentet 18.11.2024.

Sandvik, Gudmund; Jon Gisle. «Corpus juris civilis». 2018. https://snl.no/Corpus_juris_civilis. Hentet 18.11.2024.

Gisle, Jon. «Postglossatorene». 2020. <https://snl.no/postglossatorene>. Hentet 18.11.2024.

Rodgers, C.P. «LEGAL HUMANISM AND ENGLISH LAW». <https://www.jstor.org/stable/44027174>. Hentet 18.11.2024.

Store norske leksikon. «Civil Law». 2023. https://snl.no/Civil_Law. Hentet 18.11.2024.

Boe, Erik Magnus; Jon Gisle. «Rettighet – juridisk». 2023. https://snl.no/rettighet_-_juridisk. Hentet 18.11.2024.

Det Norske Akademis Ordbok. «Naturrett». U.d. <https://naob.no/ordbok/naturrett>. Hentet 18.11.2024.

West, Thomas G. «Cicero's Teaching on Natural Law». 1981. https://www.hillsdale.edu/wp-content/uploads/2017/07/1981-Ciceros_Teaching_on_Natural_Law.pdf. Hentet 18.11.2024.

Onuma, Yasuaki. «Hugo Grotius». U.d. <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Grotius/Later-life>. Hentet 18.11.2024.

Store norske leksikon. «Samfunnskontrakt». 2023. <https://snl.no/samfunnskontrakt>. Hentet 18.11.2024.

Britannica. «Two Treatises of Government». U.d. <https://www.britannica.com/topic/Two-Treatises-of-Government>. Hentet 18.11.2024.

Pharo, Helge. «Den amerikanske uavhengighetserklæringen». 2024. https://snl.no/Den_amerikanske_uavhengighetserkl%C3%A6ringen. Hentet 18.11.2024.

Gisle, Jon. «Landskapslov». 2022. <https://snl.no/landskapslov>. Hentet 18.11.2024.

Haugen, Finn; Jon Sverdrup Efstad. Strafferett - håndbok. 6. utg., Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Skoghøy, Jens Edvin Andreassen. Rett og rettsanvendelse. 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2023.

Thorsen, Dag Einar. «Maktfordelingsprinsippet». 2023. <https://snl.no/maktfordelingsprinsippet>. Hentet 19.11.2024.

Thorsen, Dag Einar. «Folkesuverenitet». 2024. <https://snl.no/folkesuverenitet>. Hentet 19.11.2024.

Strand, Vibeke Blaker. «Verdenserklæringen om menneskerettigheter». 2023. https://snl.no/Verdenserkl%C3%A6ringen_om_menneskerettigheter. Hentet 19.11.2024.

Strand, Vibeke Blaker. «Den europeiske menneskerettskonvensjonen». 2024. https://snl.no/Den_europeiske_menneskerettskonvensjonen. Hentet 19.11.2024.

Stensvold, Anne. «Kanonisk rett». 2018. https://snl.no/kanonisk_rett. Hentet 19.11.2024

Eng, Svein. Rettsfilosofi. 1. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2007.

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Lov 21. mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Lov av 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).

Rt. 1991 s. 220.

Rt. 2011 s. 410.

Rt. 2015 s. 93.